

УДК 336.717(477)

М. Олещук

ЕВОЛЮЦІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА ПРОГНОЗ РОЗВИТКУ РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

Розглянуто еволюцію становлення та розвитку ринку банківських послуг та хронологію появи їх на ринку фінансових послуг. Представлено дослідження основних етапів розвитку банківської системи та становлення банківських послуг на кожному з них. Прогнозовано подальший розвиток ринку банківських послуг в Україні, які банки можуть враховувати при виведенні нових послуг на ринок.

Ключові слова: банківська система, банківські послуги, кредитно-депозитні послуги, посередницькі послуги, консультаційні послуги.

Аналіз сучасного стану розвитку ринку банківських послуг України дає змогу стверджувати про наявність широкого асортименту послуг, кількісні та якісні характеристики якого постійно змінюються. Динамічність ринку банківських послуг та загострення конкуренції на ньому змусили банки вести пошук додаткових шляхів отримання конкурентних переваг. Створення нових послуг та підвищення конкурентоспроможності вже існуючих суттєво залежить від кон'юнктури розвитку ринку банківських послуг. Враховуючи незначний період функціонування, ринок банківських послуг України порівняно із аналогічними ринками в промислово розвинутих країнах має низку структурних диспропорцій.

Банки пропонують своїм клієнтам широкий спектр різнопланових послуг, зокрема: залучення коштів, кредитування, розрахунково-касові, консультаційні, посередницькі послуги, послуги із гарантування окремих видів операцій тощо. Банківська послуга як ринковий товар має певні специфічні особливості, що відрізняють її від товарів на інших ринках. Основними з яких є такі:

– адресність (банківська установа розробляє для впровадження широкий перелік послуг і лише після аналізу споживчих потреб пропонує найбільш оптимальну послугу для задоволення максимальних потреб як покупця, так і продавця. За цього банк надає послуги як загальні (для широкого спектра споживачів), так і індивідуальні (для визначеного споживача);

– сегментованість (банківська послуга створюється лише під певну групу (сегмент споживачів). Основою критеріїв сегментування потенційних споживачів може бути: приналежність до певної сфери економіки, до фізичних чи юридичних осіб, рівень доходності, термін користування банківською послугою та багато інших);

– терміновість (при появі нових потреб банк у найкоротший термін намагається трансформувати банківську послугу під певний сегмент споживачів);

– контрактність (основою продажу кожного виду банківських послуг є лише письмові договірні відносини, які в подальшому є підтвердженням процесу купівлі-продажу).

Еволюція розвитку банківських послуг на ринку України суттєво впливає на поточний стан його розвитку та на перспективи в майбутньому. Тому дослідження хронології його становлення та розвитку є передумовою формування уявлення про

фактори впливу на рівень конкурентоспроможності банківських послуг на перспективу.

Проблема дослідження ринку банківських послуг розглядається в наукових працях багатьох закордонних авторів, зокрема: Ф. Котлера, Дж. Стейнейка, В. Заутера, П. Роуза, Ж. Ламбена, С. Валдеса, Ю. Коробова та інших, та вітчизняних – О. Лаврушина, А. Мороза, І. Лютого, Ю. Качаєвої та інших [1 – 3]. Але водночас подальшого дослідження вимагає ряд питань щодо визначення специфіки появи та розвитку банківських послуг на українському ринку, формалізація закономірностей та прогнозування появи нових видів послуг, які пропонуються банками. Актуальність і теоретико-практична значущість визначеного кола питань обумовили вибір теми статті, її мети та завдань.

Метою статті є аналіз еволюції становлення та розвитку вітчизняного ринку банківських послуг із метою визначення факторів впливу на рівень конкурентоспроможності банківських послуг в Україні.

Еволюція становлення будь-яких банківських послуг тісно пов'язана як з етапами розвитку суспільства загалом, так і зі зміною потреб клієнтів, через які видозмінювалася і сама банківська послуга. Проаналізуємо розвиток ринку банківських послуг на кожному з етапів становлення банківської системи України (табл. 1).

Отже, потрібно звернути увагу, що фактори, які впливають на розвиток ринку банківських послуг, були переломними в змінах асортименту послуг, які на кожному з етапів розвитку цього ринку задовольняли відповідні потреби споживачів.

Дослідження окремих видів банківських послуг дало змогу виокремити такі особливості:

- розвиток сегменту кредитно-депозитних послуг напряму залежить від розвитку банківської системи України: з покращенням ринкових умов банки починали займатися розширенням асортименту власних кредитних та депозитних послуг, а з погіршенням – деякі банки залишали перелік послуг, які пропонували на ринку, а певні банки намагалися в цих умовах за рахунок покращення якості послуг чи впровадження нових технологій завоювати та отримати лідируючі позиції на ринку;

- з появою нових інформаційних технологій, які були спрямовані на зниження собівартості та покращення якості банківських послуг, розвивався і сегмент розрахунково-касових операцій. За цього зазначимо, що з початку становлення банківської системи України банки пропонували практично однаковий спектр розрахунково-касових операцій і з появою нових тенденцій на світовому та українському фінансовому ринку поступово впроваджували та видозмінювали перелік цих послуг;

Таблиця 1

Еволюція розвитку ринку банківських послуг України

Етап	Основні тенденції розвитку ринку банківських послуг	Пріоритети на ринку банківських послуг
1	2	3
I етап (1988 – 1992 рр.)	Ринок банківських послуг України лише починає свій розвиток. Прийнято Закон України “Про банки та банківську діяльність” [4]. Ринок розвивається стихійно, суб’єкти конкурентного середовища постійно змінюються, нормативно-правове регулювання ринку ще повністю не сформовано	Кредити, ощадні вклади, розрахунково-касові операції. Банки не створювали нові види послуг

Закінчення табл. 1

1	2	3
II етап (1993 – 1994 рр.)	Значний рівень недовіри фізичних та юридичних осіб до банків. Більшість банків не ставили перед собою завдання розробки та впровадження нових послуг, а головним стратегічним орієнтиром в діяльності більшості банків було утримання позиції на ринку шляхом збільшення обігу коштів (максимального залучення коштів і надання кредитів)	Збільшення обсягів вкладів в порівнянні з попереднім періодом, що дозволило банкам збільшити кількість кредитних послуг. Розвиток асортименту депозитних банківських послуг був тимчасово призупинений і банки не здійснювали ані власну розробку нових послуг, ані запозичення в інших фінансових установах
III етап (1995 – 2001 рр.)	Поява банків із іноземним капіталом, які приносять на ринок нові технології і послуги. Прийнято нову редакцію Закону України “Про банки та банківську діяльність”. Спостерігається підвищення якості послуг, впроваджуються нові послуги (інноваційні для України загалом або для окремих банків)	Стрімкими темпами збільшується обсяг надання банківських кредитних та депозитних послуг. Збільшуються обсяги кредитування інвестиційної діяльності юридичних осіб
IV етап (2001 – 2007 рр.)	Бурхливий розвиток ринку банківських послуг. Банківські установи масово починають використовувати мережеву стратегію при формуванні каналів просування та супроводження банківських послуг до споживача. Розширення банками філіальної мережі	Збільшення асортименту нових банківських послуг (пов’язане з мережею Інтернет), покращення якості банківських послуг. Запровадження пластикових карток
V етап (кінець 2007 – початок 2009 рр.)	Стрімке зниження обсягів банківських послуг. Погіршення стану розвитку ринку загалом. Призупинення впровадження інноваційних технологій, які б покращували якість банківських послуг [5, 6]. Збільшення рівня недовіри споживачів до банківських послуг загалом	Банки не здійснюють розробку та впровадження нових видів послуг
VI етап (з початку 2009 р. до сьогодні)	Збільшення (хоч і не великими темпами) обсягів банківських послуг. Переоцінка банками якості власних послуг. Інвестування коштів в інноваційні технології з метою підвищення якості банківських послуг. Стратегія банків переорієнтована на утримання позицій на ринку фінансових послуг. Активізація впливу непрямих конкурентів, які пропонують товари-субститути. На цьому етапі активізувалася діяльність непрямих конкурентів банків, а саме страхових компаній, інвестиційних компаній, недержавних пенсійних фондів, які прямо впливають на обсяг продажу банківських послуг	Розробка нових послуг, спрямована на зниження собівартості та покращення якості банківських послуг. Рівень пропозиції банківських послуг (як за ціною, так і за якістю) не задовольняє попиту на ринку, а споживачі намагаються знайти альтернативні джерела фінансування власних потреб

– консультування та посередницькі послуги розвивалися майже постійно (з деякими піками розвитку), оскільки ці види можна вважати додатковими та доповнюючим до основних банківських послуг. Значне зростання обсягів послуг консультування спостерігалось одночасно з впровадженням інновацій (наприклад, масове введення в експлуатацію безготівкових розрахунків чи робота з пластиковими картками), які необхідно було роз'яснювати споживачам. Посередницькі послуги почали стрімко розвиватися лише на третьому етапі розвитку ринку банківських послуг, коли на ньому почали з'являтися учасники з іноземним капіталом. До цього моменту посередницькі послуги займали мінімальну частку в структурі доходів банку.

Сучасний етап розвитку ринку банківських послуг має низку особливостей в порівнянні з попередніми періодами.

По-перше, після фінансової кризи банки намагаються відновити рівень довіри споживачів за рахунок підвищення якості банківських послуг та виведення на ринок нових.

По-друге, низхідна динаміка вартості депозитів домогосподарств була визначальною для зміни процентної ставки за депозитами. Загалом зі зниженням рівня ставок зміни відбулися і в сфері кредитування – збільшилися обсяги по всіх видах, незалежно від терміновості їх погашення. В 2010 р. з'явилося поняття “нові кредити”, які включають суми за первинними кредитними договорами, укладеними протягом звітного періоду, а також суми за додатковими пролонгованими договорами, за якими, крім продовження строку, відбулася зміна або суми, або/та процентної ставки [7]. На рис. 1 зображено динаміку нових кредитів, які представили банки протягом аналізованого періоду.

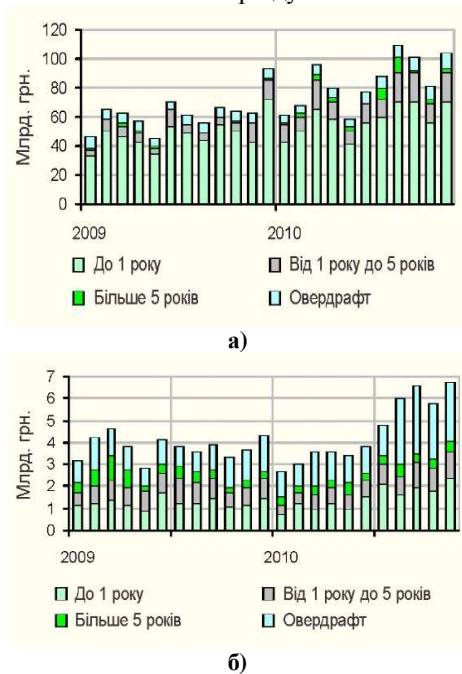

Рис. 1. “Нові кредити” за термінами, які були надані банками України сектору нефінансових корпорацій (а) та сектору домогосподарств (б) в 2009 – 2010 рр. [8]

По-третє, в аналізованому періоді має місце специфіка у залученні коштів від юридичних та фізичних осіб (табл. 2). В порівнянні зі збільшенням обсягів наданих кредитів, залучення коштів залишається відносно постійним, що можна пояснити зниженням процентної ставки за депозитами на 4,8 % на кінець 2010 р.

Таблиця 2

Депозити, залучені банками України в 2008 – 2010 рр., млн грн [9]

Роки	Нефінансові корпорації			Домашні господарства		
	до 1 року	1 – 2 роки	більше 2 років	до 1 року	1 – 2 роки	більше 2 років
2008	27791	17985	11208	55878	98626	22777
2009	22557	11205	5810	95157	46638	12038
2010	22160	8962	5726	98453	87912	16333

По-четверте, доходи банків у 2010 р. збільшилися на 18% у порівнянні з 2009 р. через збільшення процентних та комісійних доходів.

Як бачимо, динаміка зміни обсягів продажів банківських послуг в Україні напряму залежить не лише від внутрішньої політики банків, а й від зовнішніх чинників.

Отже, провівши аналіз еволюції становлення ринку банківських послуг, можна спрогнозувати його подальший розвиток, зокрема визначити такі можливі тенденції:

- внаслідок консолідації банківської системи (в 2010 р. кількість діючих банків скоротилася на 6 одиниць у порівнянні з 2009 р.) у наступні декілька років буде змінюватись і питома вага банківських послуг у структурі банку – значно збільшиться частка невідсоткових доходів (наприклад, консультаційних послуг) із метою підвищення рівня фінансової обізнаності потенційних споживачів та зацікавлення іншими послугами вже існуючої клієнтської бази;

- зі змінами в розвитку банківської системи України буде змінюватись і асортимент послуг (поява нових інноваційних та ліквідація неприбуткових банківських послуг). Для отримання конкурентних переваг на ринку банки почнуть частіше звертатися до маркетингових досліджень (розроблених власноруч чи замовлених у маркетингових агенціях) та звертати більшу увагу на аналіз потреб споживачів, зниження собівартості послуг, покращення їх якості, зниження терміну їх продажів;

- у майбутньому зі збільшенням асортименту депозитних послуг банки будуть намагатися розширити покращити якість послуг і, навпаки, зі збільшенням потреб у кредитних ресурсах банки будуть розвивати ринок депозитних послуг із метою максимального задоволення потреб споживачів. У конкурентній боротьбі за утримання ринкових позицій банки будуть приділяти увагу цільовому кредитуванню підприємств або галузей, які утрималися на ринку після кризи;

- банки будуть активно нарощувати обсяги споживчих кредитів, незважаючи на зростання прострочених заборгованостей фізичних осіб, але умови їх видачі будуть значно послаблені в порівнянні з поточними. Знову буде відновлено видачу короткотермінових незабезпечених кредитів та відбудеться новий стрибок у збільшенні обсягів видачі кредитних карток;

- на ринку банківських послуг буде відновлено автокредитування, але лише банками з іноземним капіталом;

– що стосується ставок, то можна очікувати незначне зниження рівня відсоткових ставок за короткотерміновими кредитами для фізичних осіб і підвищення – за середньотерміновими, які будуть пропонуватися юридичним особам; всі інші залишаться на тому ж рівні, якщо не буде значних змін макроекономічних показників країни. Прогноз щодо зміни динаміки ставки депозитів є дещо іншим: для фізичних та юридичних осіб рівень ставки практично не зміниться, але в разі збільшення рівня інфляції ставка по споживчим депозитами збільшиться, а в разі різкого збільшення рівня забезпечення фінансовими ресурсами підприємства (за рахунок інших джерел фінансування) ставка буде знижуватись.

Висновки

Еволюція та становлення вітчизняного ринку банківських послуг має дуже невелику за часом та насичену історію, яка відзначається постійною зміною асортиментної групи послуг, їх ціни та якості. Проведений аналіз дає змогу зробити прогнози на майбутнє, а отримані дані використати при визначенні пріоритетних напрямків подальшого розвитку асортименту банківських послуг із метою отримання конкурентних переваг на кожному сегменті ринку окремо та загалом. Необхідно зазначити, що на сьогодні наслідки світової фінансової кризи стали причиною тимчасового призупинення темпів зростання розвитку, але до основних напрямків розвитку ринку можна віднести впровадження інноваційних технологій, які допоможуть банкам не лише отримати більш вигідні конкурентні переваги, а й знизити собівартість банківських послуг за рахунок підвищення ефективності використання фінансових ресурсів банком. Подальшого дослідження потребує проблема оцінки впровадження інновацій як інструмента підвищення конкурентоспроможності банківських послуг.

Література

1. Rose P. S. Financial institutions: understanding and managing financial services [Text] / Peter S. Rose, James W. Kolari. — 5th ed. — [S. p. : s. n.], 1995. — 766 p.
2. Банковское дело [Текст] : учебник / под ред. О. И. Лаврушина. — М. : Банковский и биржевой научно-консультационный центр, 1992. — С. 50.
3. Кожан В. А. Етапи становлення банківської системи України / В. А. Кожан // БизнесИнформ [Текст]. — 2009. — № 4(2). — С. 13, 14.
4. Про банки і банківську діяльність : Закон України № 2121-III від 07.12.2000 р. із змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України [Текст]. — 2006. — 17 січ. — С. 5—13.
5. Грошово-кредитна та банківська статистика // Бюлетень Національного банку України [Текст]. — 2008. — № 3. — С. 114—166.
6. Розвиток фінансового сектора // Бюлетень Національного банку України [Текст]. — 2008. — № 1. — С. 25—29.
7. Нові кредити // Бюлетень Національного банку України [Текст]. — 2011. — № 1. — С. 29—33.
8. Грошово-кредитна статистика // Бюлетень Національного банку України [Текст]. — 2011. — № 1. — С. 84—127.
9. Там само. — С. 84—127.

M. Oleshchuk

**THE EVOLUTION OF THE FORMATION AND PROGNOSIS
OF THE DEVELOPMENT OF BANKING SERVICES MARKET
IN UKRAINE**

The evolution of the formation and development at the market of banking services and the chronology of their appearance in the financial service market is considered. The development of the main stages of banking system is researched and presented as the establishment of banking services to each of them. The further development of the banking service market in Ukraine which banks may consider while bringing new services to market is predicted.

Key words: banking system, banking services, credit and deposit services, brokerage services, consulting services